

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повна назва закладу вищої освіти)

Факультет/інститут _____ геолого-географічний _____

Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів _____

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Запорожченко О. В.

20__ р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Економіка природокористування

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

Спеціальність _____ 014.07 Середня освіта (Географія) _____
(код і назва спеціальності (тей))

2017 р.

Розробник – доцент **Хомич Лариса Василівна**, к.геогр.н., доцент кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів
Протокол № 1 від “31” серпня 2017 року

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Біланчин Я.М.
_____
(прізвище та ініціали)

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК)
геолого-географічного факультету:

Протокол № 1 від “05” вересня 2017 року

Голова НМК

_____
(підпис)

Біланчин Я.М.
_____
(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни “Економіка природокористування” складена відповідно до освітньо-професійної програми для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціалізацією 014.07 «Середня освіта. Географія» спеціальності 014 «Середня освіта» та є складовою циклу вибіркових навчальних дисциплін.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є еколого-економічні інструменти регулювання процесу взаємодії суспільства та природи, економічного регулювання процесів використання природних ресурсів та стимулювання охорони навколишнього середовища.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу. Навчальна дисципліна за характером є міждисциплінарною, сформувалася та розвивається на основі взаємодії економіки, екології, суспільних, географічних наук, має зв'язки з конструктивною географією та геоекологією.

Навчальна дисципліна «Економіка природокористування» базується на знаннях, попередньо отриманих під час вивчення дисциплін: «Економічна теорія» «Біогеографія з основами екології» «Використання природних ресурсів та їх охорона», «Геоекологія та виховання екологічної свідомості» та продовжує формування у студентів першого рівня підготовки (бакалавр) сучасного розуміння економічних підходів та механізмів регулювання процесу природокористування та формування економічних основ процесу екологізації суспільства.

Навчальна дисципліна «Економіка природокористування» включена до освітньої програми напряму підготовки за спеціалізацією 014.07 «Середня освіта (Географія)» спеціальності 014 «Середня освіта» у якості дисципліни вибору студентів. Вивчається на 4 курсі у 8-му семестрі.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Теоретичні основи економіки природокористування. Екологізація економіки.
2. Еколого-економічні інструменти впливу на природокористувачів. Основи платного природокористування в Україні. Основи еколого-економічної політики.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета - одержання теоретичних знань та практичних навиків щодо застосування еколого-економічних механізмів та методів управління процесом природокористування з метою оптимізації взаємодії суспільства та природи.

Завдання:

- вивчення економічних аспектів взаємодії суспільства та природи;
- ознайомлення з положеннями концепції сталого розвитку та проблемами екологізації економіки;
- ознайомлення з методикою економічної оцінки природних ресурсів та благ;
- аналіз співвідношення адміністративних заходів та ринкових механізмів в організації природокористування на різних адміністративно-територіальних рівнях
- оцінка економічних наслідків забруднення середовища та погіршення якості ресурсів;
- ознайомлення з основами організації платного природокористування в Україні та в інших країнах;
- вивчення економічних та адміністративних методів стимулювання зниження природомісткості, матеріало-, енергомісткості виробництва;
- формування потреби в еколого-економічних знаннях й уміннях, розуміння сутності шляхів вирішення еколого-економічних проблем;
- розгляд основ еколого-економічної політики країн та досвіду міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

- а) загальних: базові знання в галузі, необхідні для освоєння загально-професійних дисциплін (ЗК1, ЗК5, ЗК6, ЗК7, ЗК7); .

- б) фахових загальних (ФК2, ФК4, ФК10, ФК11, ФК15, ФК16, ФК17, ФК18);
 в) спеціальних фахових знань і розуміння та умінь (ПРН2, ПРН3, ПРН4, ПРН7, ПН11, ПРН16, ПРН26, ПРН29).

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- сутність основних категорій, понять і термінів навчальної дисципліни;
- еколого-економічні інструменти регулювання процесу природокористування;
- сутність поняття «екологізація економіки», напрями та засоби екологізації економіки;
- сутність поняття “природоємність економіки” та методи визначення величини природоємності;
- сучасні методологічні підходи до економічної оцінки природних ресурсів та природних благ;
- зміст поняття “зовнішні ефекти”, види зовнішніх ефектів та сутність процесу їх інтерналізації та основні напрями інтерналізації зовнішніх ефектів;
- види еколого-економічних інструментів, принципи їх дії та функції;
- основні компоненти платного природокористування в Україні;
- види платежів за використання природних ресурсів та порушення природного середовища;
- економічні інструменти екологічної політики, економічні засоби стимулювання природоохоронної діяльності;
- механізми державного регулювання у сфері природокористування, охорони й відтворення природно-ресурсного потенціалу;
- зарубіжний досвід застосування еколого-економічних інструментів та екологічної політики.

вміти:

- давати оцінку ефективності використання еколого-економічних інструментів та їх впливу на природокористувачів;
- використовувати різні методи економічної оцінки природних ресурсів;
- аналізувати основні напрями та практичні заходи щодо екологізації економіки;
- використовувати показники та індикатори сталого розвитку для оцінки екологічної ситуації;
- оцінювати еколого-економічні збитки від забруднення середовища;
- аналізувати стан та оцінювати ефективність заходів державної еколого-економічної політики;
- здійснювати комплексний аналіз екологічної ситуації рівня забруднення території адміністративних областей України на основі аналізу статистичних даних;
- оцінювати ризики, які виникають в процесі природокористування;
- використовувати на практиці заходи щодо стимулювання ощадливого використання природних ресурсів та ефективного природокористування.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин, що становить 4 кредитів ЄКТС.

2. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи економіки природокористування. Екологізація економіки.

Тема 1. Об’єкт, предмет та завдання курсу „Економіка природокористування”. Основні поняття та категорії.

Визначення об'єкту, предмету завдань та методів, методологічних принципів економіки природокористування. Її місце в системі економічних та природничих наук, міждисциплінарні зв'язки.

Роль природних ресурсів і умов в суспільному розвитку. Природно-ресурсний потенціал. Вторинні ресурси. Роль екологічного та ресурсного чинників у розвитку економіки. Рівень антропогенного впливу на природу і його наслідки.

Тема 2. Економічний розвиток та екологічний чинник. Концепція сталого (збалансованого) розвитку. Природомісткість та її показники

Техногенний тип економічного розвитку. Співвідношення факторів економічного розвитку. Обмеження техногенного типу розвитку: екологічні, економічні (інвестиційні), соціальні.

Природомісткість та її показники. Природомісткість як один із критеріїв сталого розвитку.

Сталий розвиток, його соціальні, економічні, екологічні аспекти. Індикатори сталого розвитку. Необхідність врахування інтересів майбутніх поколінь. Поняття критичного природного капіталу. Економічний механізм забезпечення сталого розвитку.

Тема 3 Економічна цінність природи та методи оцінки природних ресурсів та благ.

Необхідність визначення економічної цінності природних ресурсів та умов. Методи економічної оцінки природних ресурсів та благ. Економічна оцінка змін стану навколишнього середовища. Якість довкілля як ресурс, який має економічну цінність.

Тема 4. Зовнішні ефекти, їх види та шляхи інтерналізації зовнішніх ефектів.

Поняття про зовнішні ефекти (екстерналії), їх врахування в економічному розвитку. Позитивні та негативні зовнішні ефекти. Суспільні та приватні затрати. Виді зовнішніх ефектів. Інтерналізація зовнішніх ефектів. Концепція оптимального забруднення. Трансформація зовнішніх ефектів у внутрішні.

Тема 5. Екологізація економіки. Напрями екологізації

Поняття екологізація економіки. Механізми запровадження екологізації економіки: екологізація попиту, екологізація виробництва, екологізація людей та відтворення мотивів екологізації.

Тема 6. Механізми управління природокористуванням та сутність еколого-економічної політики.

Принципи та механізми сучасної еколого-економічної політики. Співвідношення адміністративних та ринкових механізмів. Заохочення ефективної природоохоронної діяльності. Питання власності на природні ресурси. Права власності на надра. Формування нормативно-правової бази природокористування та охорони навколишнього середовища в Україні.

Тема 7. Екологічні стандарти, екологічне нормування, екологічні обмеження та ліміти.

Роль екологічного нормування в реалізації еколого-економічної політики країни. Наукові основи екологічного нормування.

Тема 8. Оцінка економічних збитків від порушення природного середовища та економічна ефективність природоохоронних заходів.

Сутність еколого-економічних збитків. Затрати на запобігання забрудненню (попереджені втрати). Методи оцінки: прямого розрахунку, контрольних районів, розрахованих залежностей, використання ринкових цін при погіршенні продуктивності та якості життя. Вартісна оцінка збитків.

Економічна ефективність природоохоронних заходів та екологічних інвестицій. Оцінка „затрати – прибутки”, „затрати-ефективність”, врахування фактору часу. Особливості розподілу інвестицій в природно-продуктовому циклі.

**Змістовий модуль 2. Еколого-економічні інструменти впливу на природокористувачів.
Основи платного природокористування в Україні. Основи еколого-економічної політики.**

Тема 9. Формування економічного механізму природокористування. Платність природокористування та економічне стимулювання природоохоронної діяльності.

Принципи формування та механізми дії сучасних еколого-економічних інструментів. Механізм реалізації: адміністративний переросподіл, фінансові трансферти, вільні ринкові механізми переросподілу, сприяння на ринку. Методичні підходи до встановлення розмірів плати. Характер дії: забруднювач платить, споживач платить, все суспільство платить.

Тема 10. Еколого-економічні інструменти, їх види та принципи застосування.

Форми еколого-економічних інструментів: податок, податкові пільги, платежі, тарифи, штрафи, субсидії, гранти, відшкодування втрат, цінові інструменти, сприяння або обмеження на ринку, екологічне страхування.

Тема 11. Основи платного природокористування в Україні. Плата за використання природних ресурсів за порушення природного середовища.

Види зборів за використання природних ресурсів, підземного простору, за вилучення земель, за використання надр. Види виплат за порушення природного середовища: забруднення атмосфери, забруднення води, розміщення відходів, збитки рослинам та тваринам.

Тема 12. Оцінка впливу на довкілля (ОВД). Екологічне нормування. Екологічний аудит. Екологічна стандартизація та сертифікація. Практика застосування в Україні.

Мета, завдання та сфера застосування оцінки впливу на довкілля (ОВД). Порядок проведення оцінки. Єдиний реєстр оцінки впливу на довкілля в Україні.

Екологічне нормування забруднення та якості окремих компонентів середовища. Державна система екологічного нормування. Екологічна стандартизація та сертифікація.

Екологічний аудит. Основні правові та організаційні засади здійснення екологічного аудиту в Україні.

Тема 13. Основи еколого-економічної політики. Формування екологічної безпеки держави та регіонів. Екологічний паспорт регіону.

Заходи щодо реалізації стратегії сталого розвитку в Україні. Економічний механізм стимулювання охорони і ефективного використання природних ресурсів. Національні програми по охороні середовища, поводження з відходами.

Тема 14. Еколого-економічні проблеми природокористування у міському господарстві. Екологічний паспорт міста.

Практичні напрями щодо природокористування у міському господарстві. Зарубіжний та вітчизняний досвід екологоорієнтованого розвитку сучасних міст.

Тема 15. Міжнародний досвід та співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища.

Особливості регулювання природокористування в розвинених країнах, в країнах з перехідною економікою та в країнах, що розвиваються. Глобальне прогнозування. Міжнародне співробітництво, трансграничне забруднення. Міжнародні екологічні організації, міжнародні проекти та угоди.

3. Рекомендована література

Основна:

1. Мельник Л. Г. Екологічна економіка. Підручник / Л.Г. Мельник. –Суми: ВТД "Університетська книга", 2003. – 346 с.
2. Мельник Л.Г. Сотник І.М., Чигрин О.Ю. Економіка природних ресурсів: навч.посібник. Суми: Університетська книга, 2010. – 348 с.
3. Економіка довкілля і природних ресурсів: навчальний посібник / за заг. ред. П. Т. Бубенка; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. –Х.: ХНУМГ, 2014. – 280 с.

4. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. - 759 с.
5. Садченко О. В., Нічитайлова Н.С., Андерсон Н. В., Нічитайлова М.С. Економіка природокористування. Одеса: Астропринт, 2011. – 185 с.

Додаткова:

6. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: підручник / Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А, Голян. –К. : Кондор, 2010. – 465 с.
7. Борейко В. І. Економіка довкілля та природокористування: Навч. посібник. –Рівне: НУВГП, 2011. –255 с.
8. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Частина 1. Нормування інгредієнтного забруднення: навчальний посібник / Петрук В. Г., Васильківський І. В., Іщенко В. А., Петрук Р.В., Турчик П. М.–Вінниця : ВНТУ, 2013. – 253с.
9. Царенко О. М. Основи екології та економіка природокористування / Царенко О. М., Несветов О. О., Кадацький М. О. –Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. –759 с.
10. Закон України «Про екологічний аудит»// Офіційний вісник України. 2004. No 29. С. 44-50.20.
11. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.17 №2059-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
12. Закон України «Про екологічну мережу України» // Офіційний вісник України. 2004. No 29. С. 53-60.

Електронні інформаційні ресурси:

1. Державний комітет статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Єдиний реєстр оцінку впливу на довкілля <http://eia.menr.gov.ua>
3. Екологічний паспорт регіону <https://ecology.odessa.gov.ua/ekologichnij-pasport-regonu/>
4. Екологічний податок в Україні <http://sfs.gov.ua/nk/rozdil-viii--ekologichniy-poda/>
5. Веб-сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України <https://menr.gov.ua/>
6. Екологія. Портал відкритих даних. <https://data.gov.ua/dataset?groups=ekolohiia>
7. Платежі за використання природних ресурсів <https://tax.gov.ua/>
- 8.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Восьмий семестр – екзамен. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання у вигляді семестрового контролю, що проводиться за формою екзамену (тестування) за матеріалом, визначеним даною навчальною програмою. Обов'язковими умовами для допуску до підсумкового контролю є виконання практичних та лабораторних завдань, участь у семінарах під час навчального процесу протягом семестру.

5. Методи діагностики успішності навчання

Поточний контроль з метою перевірки рівня підготовки та засвоєння знань студента здійснюється під час проведення занять, за результатами практичних та семінарських занять у вигляді тестування, опитування, участі у дискусії, виконання практичних, лабораторних робіт та ін. Форми поточного контролю здійснюються за результатами:

- семінарських занять в формі дискусії по визначеній темі та сформованим завданням для підготовки;
- практичних занять в формі аналізу статистичних матеріалів, аналітичних оглядів, аналізу програмних документів та законодавчих норм, довідкових матеріалів;
- лабораторних занять в формі аналізу статистичних матеріалів та проведення розрахунків з виконанням діаграм, карто-схем, розв'язання задач.